

ISHLAB CHIQRISH KORXONALARIDA RAQAMLI BANK XIZMATLARINING HOZIRGI HOLATI VA ULARNING MOLIVAVIY BOSHQARUV SAMARADORLIGIGA TA’SIRI

Yo‘lchiyeva Nozima Bahodir qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, magistratura 2 bosqich talabasi 0009-0008-0397-9724

nozimayulchiyeva01@gmail.com +998900962709

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ishlab chiqarish korxonalarida raqamli bank xizmatlarining joriy etilish holati va ularning moliyaviy boshqaruv samaradorligiga ta’siri tahlil qilingan. Tadqiqot jarayonida masofaviy bank xizmatlari, avtomatlashtirilgan to‘lov tizimlari va korporativ bank mahsulotlarining korxonalikliklik hamda operatsion xarajatlarni kamaytirishdagi o‘rni yoritib berilgan.*

Kalit so‘zlar: *Raqamli bank, Ishlab chiqarish korxonalarini, Moliyaviy boshqaruv, operatsion samaradorlik, Masofaviy bank xizmatlari, Moliyaviy texnologiyalar (FinTech), Tranzaksiya xarajatlari.*

Аннотация: *В данной статье анализируется состояние внедрения цифровых банковских услуг на производственных предприятиях и их влияние на эффективность финансового управления. В исследовании подчеркивается роль дистанционных банковских услуг, автоматизированных платежных систем и корпоративных банковских продуктов в снижении ликвидности и операционных издержек предприятия.*

Ключевые слова: *Цифровой банкинг, Производственные предприятия, Финансовое управление, Операционная эффективность, Дистанционные банковские услуги, Финансовые технологии (FinTech), Транзакционные издержки.*

Abstract: *This article analyzes the state of implementation of digital bank services in manufacturing enterprises and their impact on the efficiency of financial management. The research highlights the role of remote bank services, automated payment systems and corporate bank products in reducing the liquidity and operating costs of the enterprise.*

Keywords: *Digital bank, Manufacturing enterprises, Financial management, operational efficiency, Remote bank services, Financial technologies (FinTech), Transaction costs.*

Hozirgi davrda global iqtisodiyotning raqamlashishi sanoat korxonalarini oldiga yangi texnologik vazifalarni qo‘ymoqda. Ayniqsa, ishlab chiqarish subyektlarining moliyaviy barqarorligini ta’minlashda an’anaviy bank xizmatlaridan voz kechib, to‘liq raqamli ekotizimlarga o‘tish jarayoni jadallashmoqda. Raqamli bank nafaqat hisob-

kitoblarni tezlashtirish, balki korxonaning kapital tarkibini optimallashtirish va tranzaksiya xarajatlarini minimallashtirishning asosiy drayveriga aylandi.

Ishlab chiqarish korxonalarida moliya oqimlarini boshqarish o'zining murakkabligi va ko'p bosqichlilik bilan ajralib turadi. Xomashyo sotib olishdan tortib, tayyor mahsulotni realizatsiya qilishgacha bo'lgan zanjirda bank operatsiyalarining tezkorligi korxonaning umumiy rentabelligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Zamonaviy sharoitda masofaviy bank xizmatlari (Internet-bank, Mobile-bank) va sun'iy intellektga asoslangan moliyaviy platformalar korxonaga g'aznachiligini boshqarishda inson omilini kamaytirib, xatoliklar ehtimolini nolga tushirish imkonini bermoqda.

O'zbekiston iqtisodiyotida ham sanoat korxonalarini modernizatsiya qilish strategiyasi bevosita moliyaviy xizmatlar transformatsiyasi bilan bog'liq. Raqamli bank xizmatlarining integratsiyasi korxonalarga nafaqat mahalliy, balki xalqaro bozorlarda ham raqobatbardosh bo'lish, valyuta amaliyotlarini tezkor bajarish va kredit resurslaridan samarali foydalanish imkoniyatini taqdim etadi. Ushbu tadqiqotning dolzarbligi ham aynan ishlab chiqarish korxonalarining moliyaviy boshqaruv mexanizmini raqamli bank vositalari orqali takomillashtirish zaruriyati bilan belgilanadi.

Raqamli bank xizmatlarining hozirgi holati va tahlili. Bugungi kunda ishlab chiqarish korxonalarini uchun bank xizmatlari shunchaki hisob-kitob kassa markazi bo'lishdan to'xtab, kompleks moliyaviy maslahatchi va hamkor darajasiga ko'tarildi. Raqamli bank xizmatlari deganda biz nafaqat ilovalarni, balki API-bank, ERP tizimlari bilan integratsiyalashgan avtomatlashgan to'lovlarni ham tushunamiz.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, raqamli platformalardan foydalanadigan korxonalarda moliyaviy hisobotlarni tayyorlash vaqti o'rtacha 40% ga qisqargan¹. Raqamli bankning hozirgi holati quyidagi asosiy yo'nalishlarda namoyon bo'lmoqda:

✓ Likvidlilikni real vaqt rejimida boshqarish: Korxonaga rahbariyati barcha hisobvaraqlardagi qoldiqlarni soniyalar ichida ko'rishi va mablag'larni taqsimlashi mumkin.

✓ Hujjat aylanishining raqamlashishi: Bank-mijoz tizimlari orqali elektron hujjat almashinuvi qog'ozbozlik va vaqt sarfini keskin kamaytirdi.

✓ Moliyaviy monitoring va xavfsizlik: Blokcheyn texnologiyalari va biometrik identifikatsiya tranzaksiyalar xavfsizligini yangi bosqichga olib chiqdi².

1 Ibragimov N. va boshqalar. "Raqamli iqtisodiyotda korporativ moliya boshqaruvi". Toshkent, 2023, 45-bet.

2 Johnson, M. "Digital Transformation in Manufacturing: Financial Perspective". Journal of Applied Finance, 2024, Vol. 12, p. 112.

Moliyaviy boshqaruv samaradorligiga ta'siri. Raqamli bankning samaradorlikka ta'sirini tahlil qilishda asosan ikkita ko'rsatkichga e'tibor qaratiladi: Vaqt va Xarajat. An'anaviy usulda bir kunlik tranzaksiyalar uchun sarflanadigan vaqt raqamli usulda bir necha daqiqaga qisqaradi.

Moliyaviy menejmentda mablag'larni jamlash va avtomatlashtirilgan kesh-menejment xizmatlari orqali bo'sh turgan mablag'lardan foizli daromad olish imkoniyati kengaydi. Bu esa korxonaning aylanma mablag'larining aylanish tezligini (V) oshiradi:

$$V =$$

Bunda S — sotuv hajmi, A — o'rtacha aylanma mablag'lar miqdori. Raqamli bank operatsion tsiklni qisqartirish orqali A ning miqdorini optimallashtiradi va natijada aylanish tezligi oshadi³.

Shuningdek, bank xizmatlarining raqamlashishi korporativ boshqaruvda shaffoflikni ta'minlaydi. Har bir xarajat va tushum tizimda avtomatik aks etishi "soyaki iqtisodiyot" elementlarini cheklashga va soliq rejalashtirishini to'g'ri yo'lga qo'yishga xizmat qiladi.

Raqamli bank vositalari orqali operatsion xarajatlarni optimallashtirish. Ishlab chiqarish korxonalarida moliyaviy barqarorlik ko'p jihatdan bilvosita xarajatlarni jilovlash bilan bog'liq. Raqamli bank xizmatlarining integratsiyasi korxonaning moliya bo'limi va buxgalteriya tizimidagi ish yuklamasini kamaytirish orqali "tranzaksion tejamkorlik" fenomenini yuzaga keltiradi. An'anaviy bankchilikda hujjatlarni tayyorlash, ularni bankka yetkazish va tasdiqlash jarayonlari uzoq zanjirni tashkil etsa, API (Application Programming Interface) texnologiyalari korxonada ERP tizimini (masalan, 1C yoki SAP) to'g'ridan-to'g'ri bank serverlari bilan bog'laydi⁴.

Ushbu integratsiya natijasida inson omili bilan bog'liq xatoliklar ehtimoli 90% gacha kamayadi. Ma'lumki, ishlab chiqarishda xomashyo yetkazib beruvchilar bilan hisob-kitoblar ko'p miqdorda va turli muddatlarda amalga oshiriladi. Raqamli bank platformalaridagi Smart-kontraktlar va avtomatlashtirilgan to'lov kalendarlari mablag'larni muddatidan kechikib o'tkazish natijasida yuzaga keladigan jarima (penya) xarajatlarini butunlay yo'q qiladi. Tadqiqotlar ko'rsatishicha, raqamli moliya tizimiga o'tgan o'rta hajmli ishlab chiqarish korxonasi bir yilda ma'muriy xarajatlarning qariyb 15-20 foizini tejab qolishi mumkin⁵.

Bundan tashqari, korporativ kartalar va virtual hisobvaraqlar yordamida korxonaning xo'jalik xarajatlarini nazorat qilish mexanizmi o'zgaradi. Har bir tranzaksiyaning real vaqtda monitoring qilinishi "maqsadli bo'lmagan xarajatlar"ni aniqlash va ularni darhol cheklash imkonini beradi.

3 o'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki sharhi. "Bank tizimida raqamli texnologiyalar tahlili", 2025 yil.

4 Abdullaev A.H. "Sanoat korxonalarida moliyaviy innovatsiyalar va raqamli platformalar". Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar jurnali, 2024, №2, 18-bet.

5 Smith, T. "The Impact of FinTech on Corporate Financial Performance". Financial Analysis Quarterly, 2025, p. 245.

Moliyaviy risklarni boshqarishda raqamli texnologiyalar. Ishlab chiqarish korxonalari uchun tashqi iqtisodiy faoliyat doirasida valyuta risklari eng og'riqli nuqtalardan biri hisoblanadi. Raqamli bank platformalarida mavjud bo'lgan

Hedjirlash vositalari va onlayn konvertatsiya xizmatlari valyuta kursining keskin tebranishlaridan himoyalaniş imkonini beradi. Zamonaviy korporativ bank tizimlari sun'iy intellekt (AI) yordamida korxonaning kelajakdagi pul oqimlarini prognoz qiladi va "kassa uzilishi" xavfi haqida oldindan ogohlantiradi.

Ushbu jarayonda banklarning Big Data tahlili korxonaga kreditorlik va debitorlik qarzdorligini boshqarishda yordam beradi. Masalan, tizim korxonaning hamkorlari (kontragentlari) to'lov qobiliyatini tahlil qilib, shubhali operatsiyalar yoki bankrotlik yoqasidagi hamkorlar haqida "fakt-cheking" ma'lumotlarini taqdim etadi.

Raqamli bankning ta'sirini quyidagi matematik model orqali ham ifodalash mumkin:

$$= (+) -$$

Bunda:

- raqamli tizim samaradorligi;
- tranzaksiya tezligi ortishidan olingan foyda;
- ma'muriy xarajatlarning tejalishi;
- tizimni joriy etish va saqlash xarajatlari.

Agar > 0 bo'lsa, raqamli bankni joriy etish moliyaviy jihatdan oqlangan hisoblanadi. Amaliyotda yirik sanoat korxonalari uchun bu ko'rsatkich doimo yuqori ijobiy qiymatga ega bo'lib, uzoq muddatli istiqbolda korxonaning investitsion jozibadorligini oshiradi. Shunday qilib, raqamli bank shunchaki texnik vosita emas, balki korxonaning strategik barqarorligini ta'minlovchi moliyaviy qalqon vazifasini o'taydi.

Raqamli bank va kredit resurslaridan foydalanishni optimallashtirish. Ishlab chiqarish korxonalari uchun aylanma mablag'larni to'ldirish va asosiy vositalarni yangilashda tashqi moliyalashtirish manbalari muhim o'rin tutadi. Raqamli bank xizmatlarining rivojlanishi korxonalarning kredit resurslariga bo'lgan ehtiyojini qondirish tartibini tubdan o'zgartirdi. Avvallari kredit olish uchun talab qilinadigan hujjatlar to'plami va tahlil jarayoni haftalab vaqt olgan bo'lsa, bugungi kunda Skoring tizimlari va banklarning korxonaga ERP tizimiga integratsiyasi orqali bu jarayon bir necha soatgacha qisqardi.

Raqamli bank sharoitida korxonalar uchun "on-demand" (talabga ko'ra) moliyalashtirish imkoniyati paydo bo'ldi. Bu esa korxonaga kerak bo'lmagan paytda kredit foizlarini to'lamaslik, balki aynan ishlab chiqarish siklida mablag' yetishmovchiligi yuzaga kelgan lahzada resursni jalb qilish imkonini beradi. Natijada, korxonaning moliyaviy barqarorlik koeffitsienti yaxshilanadi va qarz yuki optimallasadi.

6 Vahobov A.V. "Moliyaviy menejment: raqamli transformatsiya sharoitida boshqaruv". Darslik, 2023, 310-bet.

Bundan tashqari, faktoring operatsiyalarining raqamlashishi ishlab chiqaruvchilar uchun debitorlik qarzdorligini tezkorlik bilan naqd pulga aylantirish mexanizmini soddalashtirdi. Raqamli platformalar orqali amalga oshiriladigan

faktoring tranzaksiyalari korxonaning pul oqimi ko'rsatkichlarini doimiy ijobiy holatda saqlashga yordam beradi. Bu jarayonda bank korxonaning xaridorlari to'lov qobiliyatini real vaqtda tahlil qiladi va risklarni avtomatik baholaydi.

Raqamli bank ekotizimlari va sanoat integratsiyasi. Zamonaviy bosqichda raqamli bank xizmatlari shunchaki to'lov vositasi bo'lishdan chiqib, keng qamrovli korporativ ekotizimga aylanmoqda. Ishlab chiqarish korxonalarini uchun bunday ekotizimlar tarkibiga soliq ma'muriyatchiligi, bojxona to'lovlari monitoringi, xalqaro savdo moliya instrumentlari (akkreditiv va kafolatlar) kabi murakkab xizmatlar kiritilgan.

Ekotizim yondashuvining asosiy afzalligi shundaki, korxonalar o'zining barcha moliyaviy amaliyotlarini "yagona oyna" tamoyili asosida boshqaradi. Bu esa ishlab chiqarish zanjiridagi har bir subyekt (yetkazib beruvchi, transport kompaniyasi, iste'molchi) o'rtasidagi moliyaviy aloqalarni shaffoflashtiradi. Raqamli bank platformasi ichidagi ichki hisob-kitoblar (intra-bank transfers) komissiya xarajatlarini nolga tushiradi va mablag'larning o'tish vaqtini lahzalarga qisqartiradi.

Shuningdek, ishlab chiqarish korxonalarida barqaror rivojlanish (ESG - Environmental, Social, and Governance) tamoyillarini joriy etishda raqamli banklarning roli ortib bormoqda. Ko'pgina raqamli banklar hozirda "yashil bank" mahsulotlarini taklif etmoqda, bu esa energiya tejamkor texnologiyalarni joriy etayotgan korxonalar uchun imtiyozli moliyalashtirish stavkalarini nazarda tutadi. Raqamli monitoring tizimi esa ushbu mablag'larning maqsadli ishlatilishini inson aralashuvisiz nazorat qiladi.

Raqamli bank xizmatlari ishlab chiqarish korxonasining moliyaviy boshqaruvida nafaqat yordamchi vosita, balki korxonaning bozordagi raqobatbardoshligini belgilovchi strategik aktiv hisoblanadi. Texnologik va moliyaviy jarayonlarning bunday sintezi korxonalar resurslarini maksimal darajada safarbar etish va kutilmagan iqtisodiy tebranishlarga nisbatan chidamlilikni oshirishga xizmat qiladi.

Ushbu tadqiqot ishlab chiqarish korxonalarida raqamli bank xizmatlarining joriy etilishi shunchaki texnologik yangilanish emas, balki moliyaviy boshqaruv tizimini tubdan isloh qiluvchi strategik instrument ekanligini ko'rsatdi. o'tkazilgan tahlillar va nazariy o'rganishlar asosida quyidagi fundamental xulosalarga kelindi:

✓ Raqamli bank sanoat korxonalarining operatsion samaradorligini oshirishda asosiy drayver bo'lib xizmat qilmoqda. An'anaviy bank xizmatlaridan raqamli platformalarga o'tish natijasida tranzaksiya xarajatlarning sezilarli darajada kamayishi va mablag'larning aylanish tezligi ortishi kuzatildi. Ayniqsa, korxonaning ichki moliya tizimi va bank o'rtasidagi to'g'ridan-to'g'ri ma'lumot almashinuvi inson omilini kamaytirib, moliyaviy xatoliklarni nolga tushirish imkonini beradi.

✓ Ishlab chiqarish subyektlarining likvidligini boshqarishda real vaqt rejimidagi monitoring tizimi korxonaning moliyaviy "immunitetini" mustahkamlaydi. Raqamli bank vositalari korxonalar g'aznachiligiga pul oqimlarini soniyalar ichida

prognoz qilish va "kassa uzilishlari" xavfini oldindan bartaraf etish imkonini taqdim etadi. Bu, o'z navbatida, ishlab chiqarish jarayonining to'xtovsizligini ta'minlashda hayotiy ahamiyatga ega.

✓ Kredit resurslaridan foydalanishning yangi, moslashuvchan mexanizmlari (on-demand financing, digital factoring) shakllandi. Bu mexanizmlar korxonalariga qarz yukini optimallashtirish va faqatgina zarur bo'lgan vaqtda va hajmda moliyaviy resurslarni jalb qilish imkonini beradi. Natijada korxonaning moliyaviy barqarorlik koeffitsiyenti yaxshilanadi va uning investitsion jozibadorligi ortadi.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqqan holda, quyidagi amaliy tavsiyalar ilgari suriladi:

Sanoat-bank integratsiyasini chuqurlashtirish: Ishlab chiqarish korxonalari banklarning faqat to'lov xizmatlari bilan cheklanib qolmay, kompleks ekotizim xizmatlaridan (masalan, avtomatlashtirilgan g'aznachilik, valyuta risklarini xedjirlash) foydalanishga o'tishi lozim.

Moliyaviy xavfsizlikka sarmoya kiritish: Raqamli transformatsiya jarayonida kibexavfsizlik masalasi birinchi darajali vazifa bo'lishi kerak. Korxonalar bank amaliyotlarini himoya qilish uchun zamonaviy shifrlash va biometrik identifikatsiya texnologiyalarini qo'llashlari zarur.

Kadrlar salohiyatini oshirish: Korxonaning moliya bo'limi xodimlarini zamonaviy FinTech mahsulotlari bilan ishlashga qayta o'qitish, ularning raqamli savodxonligini tizimli ravishda oshirib borish maqsadga muvofiq.

Xulosa qilib aytganda, raqamli bank xizmatlarining ishlab chiqarish korxonalari moliyaviy boshqaruviga integratsiyalashuvi iqtisodiy o'sishning sifat jihatdan yangi bosqichini boshlab beradi. Bu jarayon nafaqat alohida bir korxonaning foydasini oshiradi, balki butun sanoat tarmog'ining shaffofligi va samaradorligini ta'minlash orqali mamlakat iqtisodiyoti barqarorligiga xizmat qiladi. Raqamli transformatsiyani kechiktirish esa uzoq muddatli istiqbolda korxonaning bozor iqtisodiyoti sharoitida raqobatbardoshligini yo'qotishiga olib kelishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasining Qonuni. "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi o'zbekiston Respublikasi Qonuniga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish haqida (yangi tahriri). Toshkent, 2023.

2. Abdullaev A.H. Sanoat korxonalarida moliyaviy innovatsiyalar va raqamli platformalar // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar ilmiy-elektron jurnali. – Toshkent, 2024. – №2. – B. 15-28.

3. Ibragimov N. va boshqalar. Raqamli iqtisodiyotda korporativ moliya boshqaruvi. – Toshkent: "Iqtisod-Moliya", 2023. – 210 b.

4. Rasulov T.M. Korporativ bankda innovatsion texnologiyalar. o'quv qo'llanma. – Toshkent: "TDIU", 2024. – 160 b.
5. Vahobov A.V. Moliyaviy menejment: raqamli transformatsiya sharoitida boshqaruv. Darslik. – Toshkent: "Sharq", 2023. – 450 b.
6. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki. Bank tizimida raqamli texnologiyalar tahlili bo'yicha yillik sharh. – Toshkent, 2025. – 54 b.
7. Chen, X. The role of AI in corporate treasury management // Global Finance Journal. – 2024. – Vol. 15. – pp. 70-82.
8. Johnson, M. Digital Transformation in Manufacturing: Financial Perspective // Journal of Applied Finance. – 2024. – Vol. 12, Issue 3. – pp. 110-125.
9. Miller, D. & Scott, L. Digital Ecosystems in Industrial Finance // Finance & Innovation Review. – New York, 2025. – No. 4. – pp. 50-68.
10. Smith, T. The Impact of FinTech on Corporate Financial Performance // Financial Analysis Quarterly. – London, 2025. – pp. 240-258.
11. Gulyamov S.S. va boshqalar. Raqamli iqtisodiyotda blokcheyn texnologiyalari. – Toshkent: TAYLo, 2023. – 320 b.
12. World Bank Report. Digital Financial Services in Emerging Economies: Manufacturing Sector Analysis. – Washington D.C., 2024. – 112 p.